

ראיון עם לאה צמל*

עד לפסיקת בג"ץ מספטמבר 1999[†], אנשי השב"כ עינו מדי שנה אלפי עצירים פלסטינים. השב"כ, שפעילותו לא הוסדרה בחוק, פעל על פי המלצות ועדת לנדוי – ועדת החקירה הממלכתית שבדקה את שיטות העבודה של השב"כ וקבעה כי חלקן אינן חוקיות. עם זאת, הוועדה התירה שימוש ב"לחץ פסי מתון" במקרים מסוימים. בין השאר השתמשו חוקרי השב"כ בשיטות העינויים הבאות: קשירה בתנוחות מכאיבות למשך שעות וימים ברציפות, תוך כדי כיסוי ראשו של הנחקר בשק מצחין ורטוב; בידוד בצינוק; "טלטולים"; מניעת שינה ואוכל; כבילה לכיסא קטן ואלכסוני; השמעת מוסיקה רועשת; ניתוק מהעולם החיצון, לעתים למשך חודשים. הוועד הציבורי נגד עינויים, האגודה לזכויות האזרח בישראל והמוקד להגנת הפרט הגישו לבג"ץ כמה עתירות נגד שיטות הפעולה של השב"כ. בפסק הדין קיבל בג"ץ חלק ניכר מהטענות שהובאו בעתירות ואסר על שימוש בסדרה של שיטות חקירה אלימות. עשר שנים אחרי פסק הדין שוחחנו עם עורכת הדין לאה צמל, שייצגה חלק מהעותרים בתיק זה.

האם פסק הדין אכן הצליח לעצור את העינויים בישראל?

בפסק הדין יש כמה היבטים חשובים: קודם כל, בית המשפט הכיר בעובדה שיש עינויים בישראל. כל הטענות שהעלינו במשך שנים, על טלטולים, קשירות אכזריות, כיסוי ראש, מניעת שינה, הושבת אסירים על כיסאות נמוכים, תליית עצירים בשיטות שונות, השמעת מוסיקה בקול רם, כליאה בחדרים חשובים וכו', קיבלו אימות של בית המשפט.

הנקודה החשובה ביותר בפסק הדין היא הקביעה של בג"ץ, שלפי החוק הישראלי אסור להשתמש בעינויים בחקירות. מצד שני, בית המשפט התיר לענות עצורים בטענה ל"הגנת הצורך". המשמעות של הגנת הצורך היא, שהשב"כ יכול לענות נחקרים אם הם נחשבים "פצצה מתקתקת", זאת אומרת, אם לדעת השב"כ הם מהווים איום מיידי על שלום הציבור. כך, למעשה, בית המשפט השאיר אופציה לעינויים. עם זאת, כדי להשתמש בטענה הזאת חוקר השב"כ צריך לקבל אישור מהממונים עליו.

כשהתקבלה פסיקת בג"ץ, כל ארגוני זכויות האדם וכל הפעילים בתחום ממש חגגו. היתה אווירה של ניצחון, פסטיבל, סיפוק ממש. לא בכל יום בית המשפט פוסק בצורה זו.

איך התנהל המשפט?

המשפט נמשך עשר שנים. בעצם, בית המשפט איחד תיקים רבים שהתייחסו לעינויים לכדי תיק אחד. לדעתי, הטריגר שהביא לצעד זה היה השקרים החוזרים והנשנים של חוקרי השב"כ ושל ראשי הארגון, שהלכו והשתכללו עם השנים. לבית המשפט הגיעו תלונות רבות מגופים רבים, שכולם תיארו אותם עינויים. השב"כ תמיד מצא תירוצים לעינויים, שהוצגו באמצעות מכונה משומנת של שקרים מגעילים. שיטות הפעולה האלה הפחידו את בית המשפט, הדליקו נורות אדומות. השב"כ שיכלל את העינויים באופן שיטתי, כמעט מדעי. הם אפילו הגיעו לבית המשפט עם טבלאות מסודרות, שפירוטן את סוג העינוי, משך הזמן של העינוי וחתירת המענה. כל הדברים הללו החרידו את השופטים והם הרגישו שהם חייבים לקבוע גבולות.

התורה הסדורה של העינויים הסתמכה ככל הנראה על ייעוץ פסיכולוגי, שהסביר מהן הטכניקות העשויות להשפיע על הנחקרים יותר מאחרות, לשבור את רוחם ולהביאם להודאה, לפעמים גם

* לאה צמל היא עורכת דין ופעילת זכויות אדם ישראלית. היא נמנתה על מייסדי הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל וכיום היא חברה בוועד המנהל של הארגון. ראו גם "מכתב לאבו ג'רי", שחיברה צמל ביום שבו פירסם בית המשפט הגבוה לצדק את פסק הדין בעתירות נגד העינויים בחקירות השב"כ, בספטמבר 1999.
[†] ראו בג"ץ 5100/94, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נגד ממשלת ישראל, פ"ד נג (4) 817 (פסק הדין ניתן ב-6 בספטמבר 1999).

בדברים שהם לא עשו. לדעתי השב"כ קיבל גם ייעוץ פיסיוולוגי, שעליו הסתמכו החוקרים כדי לדעת מה עשוי להכאיב יותר ולכמה זמן מותר להמשיך בעינוי מסוים, אחרי כמה זמן זה הופך לבלתי נסבל ומה המקסימום שאדם מסוגל לשאת.

איך מתנהלת חקירה אחרי פסק הדין הזה?

יש הבדל בין חקירה של עצור שהוא אזרח ישראלי לחקירה של פלסטיני מהשטחים. עצור שהוא אזרח מובא בהקדם לפני שופט. המשטרה מציגה לשופט ראיות לכאורה, שקושרות את העצור לפעילות ביטחונית, והשופטים בדרך כלל נעתרים לבקשת המשטרה ומאריכים את מעצרו של החשוד בלא מעט זמן. למעשה, בהרבה זמן.

אם העצור הוא פלסטיני מהשטחים, יש לחוקרים מספיק זמן. יש להם שבועיים עד שצריך להביא את העצורים לפני שופט.

בשני המקרים מחתימים את העצור על טופס שמפרט את זכויותיו. הטופס חשוב כדי לספק הגנה לאנשי השב"כ. אם החוקרים לא ימסרו לעצור את פירוט זכויותיו, ההודאה שלו עשויה להיפסל. טופס הזכויות ותמצית החקירה יחד מהווים מסמך זיכרון דברים.

הנחקרים חוששים לקרוא בעיון את הטופס לפני שהם חותמים עליו, כדי שלא יחשבו מומחים או ייראו כאילו עברו אימון כלשהו. ברוב המקרים השב"כ כן מודיע לעצורים שיש להם זכות להיפגש עם עורך דין. אבל ברגע שהם דורשים שעורך דין ייצג אותם, השב"כ מוציא צו מניעת מפגש עם עורך דין. דבר זה גורם לבידוד מוחלט של האסיר.

מאז הפסיקה של בג"ץ, חוקרי השב"כ לא מרביצים לחשודים רגילים. את עיקר המכות החשודים מקבלים בעת המעצר ובזמן שהם מובלים לבית המעצר על ידי הצבא או המשטרה. החוקרים גם עושים הרבה מניפולציות. הם מטביעים את הנחקרים בים של אינפורמציה על המשפחה, החברים והשכנים וגם מראים להם הרבה תמונות של בני המשפחה ושל הבית. לתמונות מתווספים רמזים שיהרסו להם את הבית.

הנחקרים יושבים על כיסא רגיל, לא על כיסא קטן ונמוך כמו בעבר. הם קשורים לכיסא והחוקרים שולטים בהם באופן טוטלי. גם בצרכים שלהם. החשודים נחקרים על ידי חוקרים רבים במשך שעות ארוכות, עד שמערערים את כושר העמידה שלהם. השב"כ משתמש המון במכונת אמת. אם נמצא שהאדם אינו דובר אמת, הם מטיחים את זה בפנים שלו וחוקרים אותו שוב. למעשה, אלה שיטות חדשות ומתוחכמות יותר של עינויים.

אם אפשר לטעון שאדם מסוים הוא "פצצה מתקתקת", החוקרים מבקשים מהדרגים הגבוהים יותר אישורים לענות את העצור. החוקרים לא מקבלים אחריות לעינויים בלי אישור. אבל את האישורים אפשר להשיג בקלות יחסית. אני מעריכה ש-10% מהעצורים מוגדרים "פצצה מתקתקת" והשב"כ מקבל אישור לענות אותם בטענה של "הגנת הצורך".

כאשר אדם נעצר יש לשב"כ המון אינפורמציה עליו. המידע נאסף מציטוט לשיחות טלפון, בעזרת לוווינים ובהסתמך על מספר רב של משת"פים. מה שהנחקר אומר על נחקרים אחרים נכנס לתיק שלהם. מול כל אסיר יושבת מפלצת שב"כית מתוחכמת, שבידיה יש שליטה על המון אינפורמציה בנוגע לכמעט כל דבר.

השלב הבא הוא השימוש בעספיר. זה התחיל להתרחב בתקופה האחרונה לפני פסק הדין ותפס תאוצה גדולה מאוד אחריו.

מה זה "עספיר"?

העספיר הם המדובבים בתוך בתי הכלא. לרוב אלה גברים ערבים, שחלקם עובדים של השב"כ וחלקם אסירים או אסירים לשעבר שעושים את העבודה תמורת כסף או טובות הנאה אחרות. העבודה שלהם היא להוציא אינפורמציה מהנחקרים. הם מאומנים בצורה בלתי רגילה. אפשר לטעון שהתיאטרון הלאומי הפלסטיני נבנה בידי השב"כ בבתי הכלא. זאת אמנות של ממש. העצורים מגיעים לעספיר לאחר שעות רבות של חקירות, ללא שינה, ובתום תקופות ארוכות של בידוד. לכן יש להם צורך אדיר לדבר, לתקשר עם אנשים.

העספיר הגיעו לרמת שכלול כזאת, שגם אסיר שאינו מודה בדבר ייצא מודה. אסירים מודים בדברים שהם לא עשו, שהם לא חשבו לעשות.

איך זה עובד?

הם יודעים מראש לאיזה ארגון משתייך החשוד. הם מציגים את עצמם כשייכים לאותו ארגון. יש להם מידע מלא על הארגון ועל האנשים בתוכו. הם מדברים כאילו חיו כל חייהם בתוך אותו ארגון, עד

שהאסיר מרגיש שהם באמת אנשי הארגון. אחר כך הם נותנים לאסיר תחושה שהוא נמצא בסכנה, משום שחושדים שהוא משת"פ של השב"כ. החשוד חייב להוכיח שהוא לא משת"פ. לכן הוא מספר כל מיני דברים, שאת חלקם הוא עשה ואחרים לא. העספיר מקליטים אותו ובאים להעיד נגדו בבית המשפט.

האם הודאות שמתקבלות בשיחה עם "עספיר" נחשבות קבילות בבית משפט?

בית המשפט טוען כי השימוש בעספיר לגיטימי, בנימוק שמותר לנקוט תחבולות בחקירות. יתרה מזאת, במבט רוחבי על תיקים שבהם התביעה השתמשה בהקלטות של העספיר כראיות נגד חשודים, אפשר לראות שבית המשפט מתייחס לראיות אלו כאל ראיות חזקות.

האם יש ביקורת על מתן אישורים לעינויים?

לא רק שאין ביקורת, אלא שבתי המשפט מתייחסים לכך בנחת. השופטים מרגישים שהשב"כ עובד בצורה מסודרת: לא מענים נחקרים ללא אישורים.